

„Тарнта“ усн болн эмнэлгәнә булг

Баянә, орчлнғыд болджасн тоотиг цәәлгәдк медж эс чадхларн амти терүг бурхва күчн гидж тоолцхадг бәәсмн. Алив болм акад күчнә үлмә уснд чигн бәәнә гидж санцхадг билә, терүг ар чигн кесг олт худл, домглыгы, сүзг, шаджна авйасмуд уснаа замгыладата.

Нилх күүндис, ном умшад, уснд угыгадж кирелгән православн заншал болджана. Киитн герт, киитн уснд тингдк «угьалгән» нилх күүндин цогцд хорлтга болн аамшгтә. Тингхләри нег уснд кесг нилх күүнд угьалгән хальдврта гем тархана. Шаджна иим авйасни өмнәс бурушадж 18-ч зун джилд М. В. Ломоносов босон болдр.

Кирелгәнә байриг чонджихн ус тарндж кецхәнә. Голд мөс цоолад, тер цооргд кире дүрәд, ном умшдк «үүлдвр» кедг йовдлн медәтә улс сәәнәр медцхәнә. Тер цооргас авен усан аршан, эмнэлгәнә усн гидж тоолдр билә «Кирелгәнә» киитнәс әл бийән цеврлдж, гем-шалтгас гет. Әр седцхәдк, тер цооргт булхад гарг улс чигн бәәдг билә. Цооргт тингдк булхенас көлтә царцад, шалтглад, зовлнз үздг эс гидж үвдк чигн оддг йовдл бәәдг билә.

Шаджнд шүтдг улс «тарндсн» ус олзана, тернз деернз ном умшад үләчкән йосн уснас өвәрц юмн уга. Күү-

нә бәәдл-джиргәлд олт зүсн-зүүл зеткрәс «тарндсн» усн гетлгнә гидж келцхәнә. Революц болхас урд Арәсәд «тарндсн» усн ямаран чигн өвчнд туслна гидж тоолдр бәәсмн. Голлч иккисн католическ бурхнд шүтцхәдг Западн Европд «тарндсн» уснд делгү олт-амтн эдлцхәдг бәәсмн: чондж дотр ик савд тер усн келгәтә бәәдмн. Мөргүлин улс тер уснд хургылан дүрәд, терүгән урдан, маньнадан, шарх-шавгтан түркцхәнә. Улгүрнз, темдгтә Миланск соборт (чонджд) тингдкәсиг үзкәд, тер улс эс джихшүрдгт икәф алнз болнав. Зәрмдән олт-зүсн хальдврта гем тархадг кесг зун улсин гар орсн уснд хәләгә бәәдк эврәннз хургыан шургүльчкәд, терүгән урдан эс гидж чирәдән ягьдк күргдк болх!

Олт-амтнә шаджнд шүтлгьиг чангылахын эркд әмтәхн ус, нег үлү минералн ус олзлхнн төлә кезәнәс нааран шаджна улс зүткцхәдг бәәсмн. Усар эмнэлгь дахулдк олт зүсн мөргүл кедг билә. Тиим мөргүләр дөнз авен олт зүсн «тарндсн» «әрүлгдсн» тоотд олт-амтн шалтг-шарвгас гетлхнн төләд иткцхәдг билә.

Болв эн тоот «ализ болм» андн йовдлмуд харнзгыу амтиг аврлт угагыар меклггән бәәсмн. Чонджд, гелнлгд эмнүләд, хая-хая эдгдг йовдл бас бәәсмн. Нургьлдж седклин гемтә улс эдгдг бәәсмн. Эдгхнн төләд

икәр ухан седклән тәвдк сүзгладг төләдән седжнз тәвгдәд, седклин ясрад, бийнз сән болдр бәәсмн. Тиим йовдл өдгә цагин эмнэлггнд чигн харгына. Тингдк эдлггнз бурхн-шаджн адсәдкәк юмн биш. Седклин гем ирсн күн лавта эдгв гидж санхларн цогцнз чангыград, седклин сергәд эдгдг зөвтә.

Орчлнгыин нувчиг цәәлгәдк медүлсн наук бурхн бәәнә гидг шаджна номлггәнә хаджгыриг илдкв. «Тарндсн» усн чигн илдкдв. Эмнэлггнд орулгддках минералн усна булг наукин — геологин, химикүдин болн физикүдин шиндлгггәр хәләгдджәнә. Кесг арвн-тиим булгуд секдв. Советск Союзин хаманз чигн йостга гидгәр тохнягдсн курорте көлджәнә, тер курортсар күч-көлчнр бурхна хәәрлт күләл уга, бийсән эмнүлджәцхәнә.

Минералн усн күүнә цогцд ямаран тустагыинз ода клиниксәр болн лаборатормудар шиндлдж хәләгднә. Минералн усна химическ нәәрүнз ик багыас, терүнә эмнэлггнә чирнз медгднә. Зәрм булгас гарсн усн, үлгүрнз Боржомин усна соднз ик, — дакәд деернз бәәвнзг давста. Ессентукин 17-ч болн 4-ч номертә булгудин усн тиим. Кемрджән тер усиг уухла, күүнә хот болн нәрн гесн ясна, цөснә гарлггн икддк, шар-шүсн гидг давсн икәр урсна, бөөрин гем эдгнә. Хотин амн, нәрн гесндән гемтә, цөсн-амн гемтә, бөөрин китә улс, дакәд икәр таргьлад. Оок бәрсн улс минералн усн зокца.

Минералн кесг булгудин уснд газ чигн ик бәәнә. Пятигорск болн Мацестинск булгудт үлгүрнз сероводород гидг нәәрүлтә. Шарклдг, нургн өвддг өвчтә улс тиим усн-цур ик туста болна. Киселоводск нарзанд углекислот нәәрү бәәнә. Тиим нарзана цур зүркнә гемд туста, дакәд күүнә цогц, махмуд чангытана. Цхалтубон, Белокурихин болн Пятигорск зәрм булгуд радон гидг радиактивн газта. Гар-көлин үймүдәр шар усн хурсн күүнд радонн цур зокна.

Бидн ода минералн усиг эмнэлггнд чикәр олзлсн деерән, искусствени тиим ус кедг дасчквдн. Газрин зузана кев-кец медчкәд, ямаран минералн усн бәәхиг медәд, түүг бургуудж гаргьнавдн. Улгүрнз, Москвад, Курортлогин государствени централн институтин газрин агьуд бургуу гүүнәр цокад, бодджасн минералн усн гаргьгдв.

Урдә бурхна хәәри гидж тоолджасн минералн усна булгудиг искусствени кедж гаргьхд наук нөкд болв. Ода кесг больницсәр искусствени нарзанар шалтгта улс эмнджәнә. Мацестинск усна нәәрүг сәәнәр шиндлдж хәләлггн — тер усиг искусствени кедж гаргьхд нөкд болв мацестинск искусствени усн мацестинск булгин минералн уснас амрсн өвәрц уга. Искусствени радиоактивн цурдлггн олт зүсәр кенә.

Металлургическ производствд шлак урәхадж киитрүлсн усиг эмчнр эмнэлггнд олзлана. Тиим усн на-

туралнз халун уснаа әдл. Днепрпетровскд, Косгорск заводт, нань чигн кесг газрмудар шишлгт шлаккар эмнэлггнә гермүд гаргьгдсн көдлджәцхәнә. Шаркланд, нервн болн күүнд улсин өвч эмнэлггнд тиим усн ик тустанз лавта медгдсми.

Минералн булгин уснас давсинз йилгьдк авчкәд, дакәд тер давсиг йосн уснд урсахгьад минералн усн келднә, тиим усна нәәрүн чигн, эмнэлггнә туснз чигн минералн усна әдл. Тер учр деерәс зәрм шалтгта улс санаторст эмнэлггнд холд йовад керг уга, теди эврәннз бәәсн газртан курортн эмнэлггнд ордж чадхми.

Искусствени минералн ус келгән эмнэлггнә усн бурхна хәәрлсн тарнта» усн гидж келдг улс айтга гидг хәрү өлггн болджана. Эс меддг, ализ болм тоотиг наук кесг сай улсин уханас өвчнд авч хайна. «Бурхна хәәртин» орчд наукин болн техникин өврмдктә сәәхн секвр гарч ирнә. Учр-утхинз медл уга бурхн-шаджнд иткдгин орчд науцд медрл гарч ирнә. Сәәнәр шиндлдж хәләггәд, научн чик ашлвр кедгнз күүнә толгза әргүлдк төөрүлдг отас мана голмудин, нуурмудин болн булгудин усн оньднд цеврлджәнә. «Тарндсн» усна булг деер чондж, сүм делдгдхш, күч-көлчнр амрцхадк, шалтган эмнүлдг санатормуд болн амрлгнә гермүд тосхагднә.

Профессор В. ДИК.